Çınarönü (Romangalle, Yılmazipek) Fabrikasının Tarihsel Süreci

Agah Enes YASA[*]
İsmail YAŞAYANLAR[**]

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte birbirinden farklı sahiplerin yönetiminde faaliyet göstermiş, 170 yılı aşkın süredir aynı arazi üzerinde sanayi üretiminin yapıldığı ve günümüze ulaşabilmiş sanayi tesisleri Türkiye'de oldukça nadirdir. Bursa'nın sanayi ve ipekçilik tarihinin önemli tanıklarından biri olan Çınarönü Fabrikası, Osmangazi Belediyesi'nin girişimiyle başlatılan restorasyon süreci kapsamında kente kazandırılacak yeni bir cazibe merkezi olma potansiyeline sahiptir.

Bursa'da ipekçilik kültürel mirasını koruma amacıyla geçmişte kamu eliyle çeşitli adımlar atılmış olsa da sürdürülebilirliği sağlanan ve gerçek anlamda "yaşayan müze" konseptine uygun bir proje şimdiye değin hayata geçirilememiştir.[1] Oysa Avrupa'daki benzer endüstri mirası örnekleri incelendiğinde, tarihi sanayi tesislerinin yeniden işlevlendirilmesi ve kent kültürüne entegre edilmesi konusunda başarılı örnekler bulunmaktadır. Bunlara İsveç'teki *Almgren İpekçilik Müzesi*, Birleşik Krallık'taki *Macclesfield Müzesi*, Fransa/ Drôme'daki *Atelier Musée de la Soie Taulignan* öğrnek gösterilebilir.

Özellikle 1913 yılı itibarıyla Bursa'da, Setbaşı ve Muradiye bölgelerinde 40'ın üzerinde irili ufaklı ipek fabrikası faaliyet gösteriyordu. Pilot Sanayi bölgesi kuruluna kadar fabrikalar, tarihi kent merkezinde bulunmaya devam etti, ardından firmalar birer birer çepere taşındı ve bu tesisler terk edildi. 1970'lerden itibaren artan kent nüfusunun barınma ihtiyacı nedeniyle bu fabrikaların büyük bir kısmı yıkılarak konut projelerine dönüştürüldü. 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar küresel ölçekte bir ipekçilik merkezi olan Bursa, tarihine yakışan ve fark yaratacak bir endüstri mirası projesine ihtiyaç duymaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Bursa kamuoyunda ve akademik literatürde ek-

[*] Lisans öğrencisi, ODTÜ Tarih Bölümü, benagahens@gmail.com
[**] Doç. Dr., Düzce Üniversitesi Tarih Bölümü, ismailyasayanlar@gmail.com

[1] Ete (Eski Bay Kardeşler) Fabrikası Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir ve eğitim merkezi olarak kullanılmaktadır. Ancak bu yapı uluslararası düzeyde bir müze görünürlüğü elde edememiştir.

sikliği hissedilen, *Romangal, Yılmazipek, Kolsuz Faik* gibi isimlerle de bilinen Çınarönü Fabrikası ve işletmecilerinin tarihini belgesel bir çerçevede ele almak ve Bursa'daki endüstri mirasının korunması bağlamında akademik bir katkı sunmaktır.

Farklı Zamanlar Farklı Sahipler: Fabrikanın İşletmecilerinin Hikayeleri

Falkeisen Ailesi

Emanuel Falkeisen (1807-1869), Almanca konuşan İsviçreli bir girişimci ve fabrika sahibiydi. Hakkında sınırlı kaynak bulunmakla birlikte, çeşitli seyahatnamelerde kendisine dair bazı bilgilere rastlanmaktadır. Pek çok tahmine göre Bursa'daki ilk buharlı ipek fabrikasını kuran kişi olarak kabul edilmektedir. Mevcut veriler, fabrikanın Muradiye/Çınarönü bölgesinde inşa edildiğini göstermektedir ve bu doğrultuda Falkeisen'in Bursa'daki ipek endüstrisinin öncülerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. İpek kurdele üretiminin yoğun olduğu Basel'den, Avrupa çapında ün kazanmış Bursa'ya yatırım yapmak amacıyla 1838 yılında geldiği düşünülmektedir. Geniş uluslararası ticaret bağlantıları sayesinde kısa sürede ekonomik başarısını artırmış ve ipek sektöründe önemli bir aktör hâline gelmiştir.[2] Bazı akademik çalışmalar, Falkeisen'in Bursa'daki Ermeni ve Rum cemaatlerine mensup kadın işçilerin fabrikalarda çalıştırılması konusunda toplumsal dirençle karşılaştığını göstermektedir. Ancak, her iki cemaatin ruhani liderlerinden onay alarak kamuoyuna duyurmuş ve kadın işçilerin fabrikasında istihdam edilmesini sağlamıştır.[3]

Falkeisen'ın işleri zamanla sekteye uğramıştır. Basel'e Çin'den gönderilen ipeğinin rekabetine dayanamaması ve 1848'de Paris'te meydana gelen işçi devriminden Basel'deki ipek tedarik ettiği fabrikanın da etkilenmesiyle iflas etmiştir. Bu süreçte Muradiye/Çınarönü'nde kurduğu fabrikanın elinden çıktığı ve zamanla Brotte, ardından da Gamet ailesinin mülkiyetine geçtiği tahmin edilmektedir. Falkeisen yalnızca ipekçilikle sınırlı kalmayan ticari yaşamında şarapçılık ve buharlı vapur taşımacılığı gibi farklı sektörlerde de faaliyet göstermiştir. Bu sayede ekonomik toparlanma sürecine girerek aynı yıl Bursa'daki konağında Avusturya ve Rusya konsolosluğu görevlerine atanmıştır. İlerleyen yıllarda ipek sektörüne geri dönüp dönmediğine dair elimizde kesin bir bilgi bulunmamak-

[2] Gabriela Kuster Vettiger, "Emanuel Falkeisen Ein Basler in Bursa", *Von Basel nach Bursa und zurück: Die Geschichte eines Fotoalbums von Sebah & Joaillier*, Ed. Martina Baleva, Basel: Böhlau, 2017, s. 81.

[3] Leila Thayer Erder, *The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City: 1835-1975*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Princeton: Princeton University, 1976, s. 99.

tadır. Falkeisen'in kariyeri, 19. yüzyıl Bursa'sında ticaret ile diplomasi arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Tıpkı dönemin önemli tüccar ve diplomatlarından Hermann Scholer gibi, iş insanı-diplomat modelinin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Falkeisen'in vefatının ardından, Bursa'daki Avusturya ve Rusya konsolosluğu görevini oğlu Robert Falkeisen devralmıştır.[4]

Bursa'daki Brotte Ailesi: Göç, Ticaret ve Toplumsal Yaşam

Bursa'ya yerleşen önemli Fransız ailelerinden biri olan Brotte Ailesi'nin kente göç eden ilk üyesi Louis Brotte idi. 1825 yılında Fransa'nın Drôme departmanında doğan Louis, 21 yaşında, 1846 yılında Bursa'ya göç etti. Kısa sürede kentte güvenilir bir fabrikatör olarak tanındı ve Osmanlı yönetimi tarafından 1869 yılında altın madalyayla ödüllendirildi. Bu ödül, Louis Brotte'un Bursa'daki ipek fabrikalarının en iyisine sahip olduğu ve kentte üretimiyle ticaretin gelişimine katkı sağladığı gerekçesiyle verilmişti.[5] 1875 yılında ise Fransız hükümeti tarafından Légion d'Honneur nişanıyla taltif edildi.[6]

Brotte, Bursa'da ipek üretiminde verimliliği artırmak amacıyla Fransa'dan usta işçiler getirmiştir. Bu ustabaşlarından biri, Marie Blache, 6 Mayıs 1845 tarihinde Bursa'ya ulaşmıştır. Diğer bir ustabaşı ise, daha sonra Louis Brotte'un kardeşi Auguste Brotte ile evlenecek olan Madam Marie Augustine Brotte'un babasıdır. Marie Augustine Brotte'un evlenmeden önceki soyadı bilinmemekle birlikte, 1839 yılında Lyon'da doğduğu ve 1860 yılında Bursa'daki filatür fabrikalarında ustabaşı olarak çalışmak üzere babasıyla birlikte kente geldiği bilinmektedir. Bursa'ya yerleşmesinin ardından kısa süre içinde Auguste Brotte ile evlenmiştir.[7]Auguste Brotte, Bursa'da iki filatür fabrikasının sahibi olmasının yanı sıra, Fransız Konsolosluğu vekilliği görevini de yürütmüştür. İpekçilik sektöründeki başarılarından ötürü 18 Ocak 1882 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından dördüncü derece Mecidi Nişanı ile ödüllendirilmiştir.[8]

Auguste Brotte, 1880 yılında ardında büyük miktarda borç bırakarak vefat etmiştir. Madam Brotte eşinin borçlarını ödeyebilmek adına iki filatür fabrikasını satışa çıkarmak zorunda kalmıştır. Muhtemelen bu fabrikayı alan Gamet ailesidir. Gametler burayı aldıktan sonra Louis Brotte

---

[4] Vettiger, a.g.m., s. 82.

[5] İsmail Yaşayanlar, "Bir Anadolu Şehrinde Frenk Kolonizasyonu: Bursa'da Fransız Varlığı (1834-1926)", *Journal of Turkish* Studies, Vol. 43, 2015, s. s. 178.

[6] Régis Delbeuf, *De Constantinople A Brousse Et a Nicée*, Constantinople: [yy.], 1906, s. 167-168.

[7] Yaşayanlar, a.g.m., s. 180.

[8] BOA., İ. HR., 285/17754, 27 Safer 1299.

(L.B.) ve FSP markalarıyla kullanmaya devam etmiştir.[9] Satıştan elde ettiği gelirle tüm borçları ödeyen Madam Brotte, iki çocuğuyla geçinebileceği bir gelir kaynağına sahip olamadığı için evini otele dönüştürmeye karar vermiştir. Madam Brotte tarafından işletilen Hotel d'Anatolie, iki katlı, ahşap ve geniş bahçeli bir yapıdır. Otel binası, Altıparmak Caddesi üzerinde, Seyyid Usûl Dergâhı ile paralel bir noktada konumlanmaktaydı. 1882 yılında hizmete açılan otel, kısa sürede Bursa'daki diğer konaklama tesisleri arasında kalite ve konfor açısından öne çıkmış ve en çok tercih edilen otel haline gelmiştir. Cumhuriyet döneminde de faaliyet göstermeye devam etmiş, ancak Madam Brotte'un 30'lu yıllarda Fransa'ya dönmesinin ardından Uluca Kardeşlere devredilmiştir.[10]

Marcel Louis (Stanislas) Romangalle

Romangalle Ailesi, Bursa'daki Fransız kolonisini oluştan diğer aileler gibi erken dönemlerde kayıtlarda gördüğümüz ve iki-üç kuşak izlerini sürebildiğimiz kadar eski bir aile değildir. Marcel Louis Stanislas Romangalle, ya da daha yaygın ismiyle "Mösyö Romangal", 1884 yılında Fransa'nın güneyinde ufak bir yerleşim olan Rochemaure'da dünyaya gelmiştir.[11] Bir ablası hariç tüm kardeşleri kısa sürede ölmüş ve bu yüzden ailenin hayattaki tek erkek çocuğu olarak kalmıştır. Babası Alphonse Jean Romangalle, Fransa'nın Drôme kentinde yaygın şekilde yapılan ham ipekten dokuma ipliği (moulinier en soie) elde eden bir işletmeye sahipti. Görüleceği üzere ipekçilik ailenin eski mesleğidir.

Romangalle 20. yüzyıl başlarında muhtemelen ipekçiliğin Bursa'daki namını duymuş ve buraya göç etmiştir. Bursa'nın yerel hafızasına göre Fransız kökenli Yahudi olduğu bilgisi de doğru değildir.[12] 1913 yılında,

---

[9] *Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie de l'Administration et de la Magistrature*, Constatinople: Cervanti Frères, 1914, s. 1411.

[10] İsmail Yaşayanlar, *Osmanlı Dönemi Bursa Otelleri*, Bursa: Nilüfer Belediyesi, 2013, s. 67-79.

[11] Kendi kökleri de Romangalle ailesine çıkan Daniel Gabert tarafından hazırlanmış ve geneant.org üzerinden yayımlanmış soy ağacı, https://gw.geneanet.org/genealogieromangalle?n=romangalle&oc=&p=marcel+stanislas+louis (Erişim tarihi: 13 Şubat 2025).

[12] Bu bilginin ilk kaynağının Elif Özlem Oral Aydın'ın Bursa'daki İpek Fabrikaları ve İpekçilikle İlgili Endüstri Mirasının Korunması başlıklı doktora tezidir. Bkz. Elif Özlem Oral, Bursa'daki İpek Fabrikaları ve İpekçilikle İlgili Endüstri Mirasının Korunması, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, 2003, s. 104. Buradaki hata daha sonra Dilan Karadeniz'in Endüstri Mirası Yapıların Korunması ve Kente Entegrasyonu-Bursa Örneği başlıklı tezinde tekrarlanmıştır. Bkz. Dilan Karadeniz, Endüstri Mirası Yapıların Korunması ve Kente Entegrasyonu- Bursa Örneği, [Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi], İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020, s. 71. Romangalle'in Yahudi olduğu iddiası bugün fabrikanın önünde bulunan bilgi panosunda da

Bursa Latin-Katolik Kilisesi'nde yapılan bir düğünle, Bursa'nın büyük fabrikatörlerinden ve aslen İstanbullu olan Levanten bir aileden gelen Henri Daniel Cosma Pirjantz'ın (1850-1911) kızı Nathalie Renée Alexandra Pirjantz ile evlenmiştir. Bu evlilik yoluyla kurulan birliktelik, Mösyö Romangalle'a ciddi bir ticari güç de sağlamıştır. Aynı yıl, adını Henriette koyacakları bir kız çocuğu dünyaya gelmişse de kısa sürede bebek vefat etmiş, çift daha sonra yeniden çocuk sahibi olmamıştır. Bu bebeğin cenazesi ise Katolik Mezarlığı'nda, dedesi Henri Pirjantz'ın üstüne gömülmüştür (RESİM 4). 1914 yılında cihan harbinin patlak vermesiyle Bursa'daki Fransız kolonisi üyeleri Paul Gamet, Alexandre Brotte ve Jules Lacaze gibi isimler Çankırı ve Çorum'a sürgüne gönderilirken, bu listede Romangalle'ın adını görememekteyiz. Muhtemelen savaş süresince eşiyle kentten ayrılmışlardı.[13]

Romangalle'nin savaş sonrasında tekrar göründüğü ilk yer, 1922 Bursa Fransız Ticaret Komitesi üyeleri listesidir. Bu kaynağa göre kendisi Lyon merkezli ve eskiden beridir Bursa ile iş yapan *La Générale Soies* firmasının Bursa temsilcisidir. Gamet Ailesi'nden Çınarönü'ndeki fabrikasını ne zaman aldığına dair net bir tarih söylemek pek mümkün değildir. Öte yandan, 1934 yılında Romangalle'e ait *Silkor* şirketinin işletmesinde bulunan *Kazmir*, *Yolgeçen (*Cumhuriyet Caddesi'nde) ve *Silkor* (Muradiye/Çınarönü) isimli üç fabrikanın varlığı bilinmektedir (RESİM 2). Yolgeçen Fabrikası aslında 1860'lardan beri Osman Fevzi Bey'den kalan miras yoluyla Gökçen ailesinin malıdır ve 1932 yılına değin Japon ortaklarla beraber işlettikleri Türk-Japon Fabrikası'na ev sahipliği yapmıştır. Ancak, ortaklık bozulup işler durunca aile, fabrikayı Romangalle'a kiraya vermiştir.[14] Yine bu tarihlerde yazıhanesi de Koza Hanı içine 96 numarada bulunuyordu. Aslen İsviçre merkezli olan *Silkor* şirketin Bursa'daki tesislerinde yıllık 6000 kilogram koza işleniyor, 350 kişi istihdam ediliyor, ham ipek çekildiği gibi bunlarla kumaş da dokunuyor, hatta spesifik olarak ipekten kadın çorabı imal ediliyordu.[15]

Fransa'nın küçük bir köyünde doğan ve oradan binlerce kilometre uzakta zengin bir ve nüfuzlu bir fabrikatör olarak hayatını sürdüren Mösyö Romangalle, artık hemen herkes tarafından tanınıyordu. 1933 yılında Bursa'da açılan ve ülke çapındaki pek çok üreticinin katıldığı Yerli Mallar Sergisi'nde İpekiş, Lale-Çağlayan Fabrikası, Uludağ Gazozları gibi diğer Bursalı üreticiler arasında ürünlerini görücüyle çıkarmış, takdir toplamıştı.[16] Gazeteci Musa Ataş'ın kendisi hakkında *Hayırsever bir Fab-*

tekrarlanmıştır.

[13] Yaşayanlar, a.g.m., s. 189.

[14] *Türk-Japon Fabrikası*, Ed. Banu Demirağ, İstanbul: Ege Yayıncılık, 2015, s. 432

[15] *Bursa Yıllığı*, Haz. Sedad (Ataman), Bursa: Bursa Belediyesi Neşriyatı, 1934.

[16] "Bursa Yerli Mallar Sergisi Rağbet Kazanıyor", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1933, s. 5.

rikatör başlığıyla kaleme aldığı haber, onun Bursalılara ve işçilerine bakışını görebilmemiz açısından önemlidir:

> *Şehrimizdeki ipek fabrikatörlerinden ve Fransız tebaasından M. Romangal, millet mektepleri açıldığı günden beri fabrikasında amele ve müstahdemine, kız ve erkek hepsine birden ücretle muallim tutmuş ve kendilerine okuyup yazmayı öğretmiştir. Bu fabrikatör ayrıca kışın fabrikasını tatil ederek amelesini işsiz bırakmamakla da nümune olmaya değer bir harekette bulunmuştur.*
> *Mesela diğer fabrikalar kışın bazı aylarında kapalı kaldığı halde bu fabrikada mesai saatleri azaltılmak suretiyle her gün amele çalışmaktadır. M. Romangal, devletin her emrine harfiyen riayet etmek itibariyle de şayani takdir bir zattır. Fabrikasında iki muvazzaf doktoru vardır. Hastalarının ilaçlarını ve tedavi ücretlerini bile kendisi vermektedir.*[17]

II. Dünya Savaşı'nın sürdüğü günlerde Bursalı tüccarlar ve esnaflar aralarında 5000 lira ve 1500 parça yünlü/pamuklu kıyafeti toplamış, silah altına alınan Türk askerlerine hediye etmiştir.[18] Mösyö Romangal'ın da o zaman için yüksek bir miktar olan 100 lira ile bağışçılara katıldığı görülmektedir. İlerleyen yıllarda değişen ekonomik koşullar ve artık yaşlanması Mösyö Romangalle'ı etkilemiş olmalı ki tesisini fabrikasının yakınlarındaki *Taşçıoğlu Fabrikası*'nı işleten Faik Yılmazipek'e satmıştır.[19] Mösyö ve Madam Romangalle çiftli bir süre daha Bursa'da hayatlarına devam etseler de 40'lı yılların sonuna doğru tüm yaşanmışlıkları arkalarında bırakarak kentten ayrılmışlar ve İstanbul'a yerleşmişlerdir. Bursa'dan ayrılırken Mudanya'da günümüze adı *12 Eylül* olan cadde üzerindeki yalısını da *İpekçilik Kollektif Şirketi*'nin sahiplerinden Tahir Sütmen'e sattığı bilinmektedir.[20] 1952 yılına geldiğimizde İstanbul'da bulunan Fransız Ticaret Odası'nın başkanlığını yürüttüğü sırada Marcel Romangalle'a Fransa'nın en yüksek düzey sivil nişanı olan Légion d'Honneur takdim edilmiştir (RESİM 11).[21] Daha sonraki yıllarda çift İstanbul'dan da ayrılmış, Fransa'nın Nice kentine yerleşmişlerdir. 1964 tarihinde Mösyö Romangalle 79 yaşında Nice'de vefat etmiştir. Eşi Madam Alexandra Romangalle (Pirjantz) ise 1987 yılına değin hayatını sürdür-

[17] Musa Ataş'ın kendisi tarafından biriktirilmiş Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanmış yazılarından oluşan kupür arşivinde yer alan bu belgenin yılına dair bilgi bulunamamıştır.
[18] "Bursa Tüccarlarının Askerlerimize Hediyeleri", *Vakit*, 6 Ocak 1941, s. 3.
[19] Faik Yılmazipek'in oğlu Turgut Yılmazipek'ten rivayetle aktaran: Oral, a.g.t., s. 104.
[20] Kaynak: 80'li yaşlarda, Mudanya'nın yerlisi Bülent Semiz ile 30 Ocak 2025'te yapılan bireysel görüşme.
[21] https://en.geneanet.org/archival-registers/view/722912 (Erişim tarihi: 13 Şubat 2025).

müş, o da 90 yaşında Nice'de vefat etmiştir.[22]

Yılmazipek Ailesi

Aslen Antalya/Aksekili olan Faik Bey, babasının görevi gereği bulunduğu Yozgat/Boğazlıyan'da dünyaya gelmiştir. 1915'te lise son sınıfta bir talebeyken Çanakkale cephesine giderek 19. Fırkanın 9. Bölüğündeki askerler arasına katılmış, yine aynı yıl ilk harp madalyasını kazanmıştır. Çanakkale Cephesi'nin ardından, Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na destek amaçlı açılan Galiçya Cephesi'ne görevlendirilmiş, burada harp esnasında aldığı ağır yara hayatını etkilemiştir. Faik Bey, Viyana'da bir hastanede bilinci yerine geldiğinde artık iki kolunun olmadığını görmüştür.[23]

Faik Bey 1920'li yıllarda savaş gazilerine verilen tazminatı aldıktan sonra eşi Zehra Hanım ile Bursa'ya yerleşmiş sabun ticareti, kırtasiye, tuhafiye ve hırdavat gibi farklı malların ticaretleriyle ilgilendikten sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün de maddi destekleriyle Demirkapı'da bulunan Bursa'nın en eski fabrikalarından *Taşçıoğlu Fabrikası*'nı Emlak-ı Metruke İdaresi'nden satın almıştır.[24] 1934 İl Yıllığı'nda Faik Bey'in bu fabrikayı ortağıyla işlettiği görülmektedir. Tüm fiziksel engellere karşı oldukça azimli bir iş insanı olan Faik Bey, soy adını da bunu tanımlayacak şekilde *Yılmazipek* olarak seçmiştir. Muhtemelen 1940'lı yılların sonuna doğru Marcel Romangalle'dan Çınarönü'ndeki fabrikayı satın almış ve buranın kapasitesini artırmıştır. Koza Hanı alt kat 87 numarayı yazıhane olarak kullanırken ailesiyle beraber fabrikanın içindeki konutta ikamet etmiştir. Konutun bahçesine iki yaşında bir bebekken ölen oğlu Orhan adına bir anı taşı yaptırmıştır. Taş, bugün de halen yerinde durmaktadır.

İlerleyen yıllarda Demirkapı bölgesinde başka bir fabrika daha satın almıştır. Daha sonra bu fabrika oğlu Doğan Yılmazipek tarafından işletilmiştir. Mülkiyeti halen aileye ait olan fabrika, yakın zamanlarda çıkan bir yangın sonrası sadece duvarları ayakta kalacak vaziyete gelmiştir. Buranın karakteristik bacası Demirkapı'ya nereden bakılırsa bakılsın rahatlıkla seçilmektedir.

Özellikle zor koşullarda düzensiz şekilde yaşayan bekar işçilerinin yaşam koşullarını göz önünde bulunduran Faik Bey, 54 odalı bir işçi lojmanı inşa ettirmiş (Reklam ilanında apartman olarak zikredilmektedir,

---

[22] https://gw.geneanet.org/genealogieromangalle?n=romangalle&oc=&p=marcel+stanislas+louis (Erişim tarihi: 13 Şubat 2025).

[23] Banu Demirağ, "Bursa İpekçiliğinde Unutulmaz Bir Sima: Yılmazipek", *Bursa'da Yaşam*, Aralık 2013, s. 235. Faik Bey'in hayatına odaklanan bir kitap da yayımlanmıştır: Mithat Atabay, *İki Kolsuz Mehmet Faik Bey'in Öyküsü: Ömür Su Gibi Akıp Giderken*, İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları, 2022.

[24] Demirağ, a.g.m., s. 217.

RESİM 5), Demirkapı bölgesindeki arsalarına fabrikasında çalışan ailelerin konut yapabilmesi için izin vermiş, aile yine bu semte okullar da inşa ettirmiştir. Kendisine 1943 yılında tahakkuk edilen "varlık vergisi"ni de tüm sıkıntılara rağmen ödemiştir.[25] Bursa kamuoyunda tanınan bir sima olan Faik Bey, 1946'da CHP Bursa Vekili seçilmiştir. 1968 yılında Bursa'da vefat etmiş ve Pınarbaşı Mezarlığı'na gömülmüştür.

Kendisinden sonra işleri oğulları devam ettirmiş, Çınarönü Fabrikası 1979 yılında 400 ila 500 arasında işçi kapasitesiyle çalışmıştır. Aile, fabrikayı bu tarihlerde *Fertur A.Ş.* adıyla işletmeye başlamıştır. 1987 yılında ekonomik koşullar ve tekstil sektöründeki diğer değişimler aileyi fabrikadaki mancınıkhane ünitesini kapatmaya sürüklemiştir. 1992 yılındaysa fabrika giderlerin gelirleri geçmesi nedeniyle tamamıyla kapatılmıştır. Günümüzde tesis son çalışma gününde terk edildiği haliyle durmaktadır.[26]

Fabrika Yapılarının Tarihsel Katmanları

1862 yılında Suphi Bey ve ortakları tarafından hazırlanan "Bursa Şehri Harita-yı Mufassalası", Çınarönü mevkiinde iki adet mancınıkhaneye işaret eden yapılar içermektedir (HARİTA 1). Aynı yıl Bursa'yı ziyaret eden Alfred de Moustier, Hisar'a çıkan bir yamaçtan çektiği nadir fotoğraflardan biriyle bu haritada yer alan tüm yapıları belgelemektedir (RESİM 1).[27] Söz konusu fotoğrafta, Fabrika-yı Hümayun'a ait yapılar da detaylı biçimde görülmektedir.

1896-1906 yılları arasında hazırlandığı düşünülen Fransızca Bursa planında da mancınıkhanelerin ve kozaklıkların varlığı tespit edilmiştir (HARİTA 2). Aynı dönemde Uludağ yolu üzerinden çekilmiş panoramik bir fotoğraf, bu bölgede iki mancınıkhane, iki kozaklık ve işlevi tam olarak belirlenemeyen birkaç yapıyı göstermektedir (ŞEKİL 1). Fransızca haritada ayrıca bölgedeki fabrikaların mülkiyet durumuna dair bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan biri Gamet ailesine, diğeri ise Brotte'lara (L.B. markası) aittir.

Söz konusu fotoğrafta ayrıca, 1929 yılı civarında Fransız Konsolosluğu olarak kullanılacak olan karakteristik konut yapısının henüz inşa edilmemiş olduğu da görülmektedir. Bu yapının tam olarak ne zaman konsolosluk işlevi kazandığı belirsizdir (RESİM 10). Ancak, 1914'te sava-

[25] Gökçe Süzgün Işık, *II. Dünya Savaşı Yıllarında Bursa: Siyasal, Toplumsal, Ekonomik ve Kültürel Yaşam (1939-1945)*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2021, s. 179.

[26] Banu Demirağ, a.g.m., s. 236.

[27] Sayahatnamenin Bursa kısmı daha evvel Türkçe'ye çevirilmiştir: Agah Enes Yasa, "Alfred de Moustier'in Bursa Cevelanı", *Bursa Günlüğü*, 23, 2024, s. 24-31.

şın başlamasıyla birlikte Fransız konsolosluk yetkililerinin Setbaşı'ndaki Hacı Beşirzade Rıza'ya ait binayı kullanamaz hale geldikleri ve 1918 itibarıyla tamamen tahliye ettikleri bilinmektedir.[28] 1920'li ve 1930'lu yıllarda Bursa'daki Fransız topluluğunun himayesi altında olduğu düşünülen Mösyö Romangalle, bu süreçte konsolosa kendi konutunun bir kısmını tahsis etmiş olabilir. Bu dönemde Bursa'daki Fransız konsolosu ise M. Boucoikran olarak kaydedilmiştir.[29]

28 Ocak 2025 Tarihli Saha Çalışmasının Bulguları

Gerçekleştirilen saha çalışması sonucunda, iki kozaklık ünitesinin tamamen çöktüğü tespit edilmiştir.

Mancınıkhane 1, tarihsel süreç içerisinde—muhtemelen 1930'lu yıllarda—yıkılmış ve kargir olarak çok daha büyük bir yapı şeklinde yeniden inşa edilmiştir.

Mancınıkhane 2 de benzer şekilde, 1930'lu yıllarda yıkılmış ve büyükçe, kargir olarak yeniden yapılmıştır.

Kozaklık ünitelerinin tamamen çökmüş olması nedeniyle fiziksel durumlarına dair saha çalışmasında bilgi edinilememiştir. Ancak, Elif Özlem Oral'ın yaklaşık 20 yıl önce yaptığı tez çalışması sırasında bu yapılar hâlâ ayakta olduğundan, onların yapısal özelliklerine dair bilgiler bu kaynaktan ve mevcut fotoğraflardan elde edilebilmektedir[30]:

Kozaklık 1, bir bodrum katı, üç ara katı ve bir çatıdan oluşmaktaydı. Ahşap iskeleti, kerpiç dolgulu duvarlarla inşa edilmişti.

Kozaklık 2, bir bodrum katı, iki ara katı ve bir çatı katından meydana gelmekteydi. Ahşap iskelet sistemi içinde tuğla dolgulu duvarlar bulunuyordu. Ayrıca, kozaların kurutulması sürecinde hijyen sağlamak amacıyla bu duvarlar kireçle kaplanmıştı.

Her iki yapının da bodrum katları yığma moloz taş malzemeyle inşa edilmiştir.

Bunların dışında, sonraki yıllarda inşa edildiği düşünülen kargir malzemeden iki katlı bir başka kozaklık da bulunmaktadır. Böylece, tarihsel süreçte en az üç adet kozaklık ünitesinin var olduğu bilinmektedir.

[28] Yaşayanlar, a.g.m., s. 176.

[29] *Annuaire Oriental, Oriental directory, Adressbuch des orien 1929* Ed. Rizzo, Constantinople: Paul Azzopardi, 1929, s. 1927.

[30] Oral, a.g.t., s. 108.

Kaynakça

1- Arşiv Belgeleri (TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi)

İrade Hariciye (İ. HR.)

2- Yıllıklar

Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie de l'Administration et de la Magistrature, Constatinople: Cervanti Frères, 1914.

Annuaire Oriental, Oriental directory, Adressbuch des orien 1929 Ed. Rizzo, Constantinople: Paul Azzopardi, 1929.

Bursa Yıllığı, Haz. Sedad (Ataman), Bursa: Bursa Belediyesi Neşriyatı, 1934.

3- Tetkik Eserler

"Bursa Tüccarlarının Askerlerimize Hediyeleri", *Vakit*, 6 Ocak 1941.

"Bursa Yerli Mallar Sergisi Rağbet Kazanıyor", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1933.

ATABAY, Mithat, *İki Kolsuz Mehmet Faik Bey'in Öyküsü: Ömür Su Gibi Akıp Giderken*, İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları, 2022.

DELBEUF, Régis, *De Constantinople A Brousse Et a Nicée*, Constantinople: [yy.] 1906.

DEMİRAĞ, Banu, "Bursa İpekçiliğinde Unutulmaz Bir Sima: Yılmazipek", *Bursa'da Yaşam*, Aralık 2013, ss. 212-237.

KARADENİZ, Dilan, *Endüstri Mirası Yapıların Korunması ve Kente Entegrasyonu-Bursa Örneği*, [Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi], İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2020.

KUSTER VETTIGER, Gabriela, "Emanuel Falkeisen Ein Basler in Bursa", *Von Basel nach Bursa und zurück: Die Geschichte eines Fotoalbums von Sebah & Joaillier*, Ed. Martina Baleva, Basel: Böhlau, 2017, ss. 73-99.

ORAL, Elif Özlem, *Bursa'daki İpek Fabrikaları ve İpekçilikle İlgili Endüstri Mirasının Korunması*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, 2003.

SÜZGÜN IŞIK, Gökçe, *II. Dünya Savaşı Yıllarında Bursa: Siyasal, Toplumsal, Ekonomik ve Kültürel Yaşam (1939-1945)*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2021.

THAYER ERDER, Leila, *The Making of Industrial Bursa: Economic Activity and Population in a Turkish City: 1835-1975*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Princeton: Princeton University, 1976.

Türk-Japon Fabrikası, Ed. Banu Demirağ, İstanbul: Ege Yayıncılık, 2015.

YASA, Agah Enes, "Alfred de Moustier'in Bursa Cevelanı", *Bursa Günlüğü*, 23, 2024, s. 24-31.

YAŞAYANLAR, İsmail, "Bir Anadolu Şehrinde Frenk Kolonizasyonu: Bursa'da Fransız Varlığı (1834-1926)", *Journal of Turkish* Studies, Vol. 43, 2015, s. 171-200.

YAŞAYANLAR, İsmail, *Osmanlı Dönemi Bursa Otelleri*, Bursa: Nilüfer Belediyesi, 2013.

4- Online Kaynaklar

https://gw.geneanet.org/genealogieromangalle?n=romangalle&oc=&p=marcel+stanislas+louis (Erişim tarihi: 13 Şubat 2025)

https://en.geneanet.org/archival-registers/view/722912 (Erişim tarihi: 13 Şubat 2025).

https://gw.geneanet.org/genealogieromangalle?n=romangalle&oc=&p=marcel+sta-

nislas+louis (Erişim tarihi: 13 Şubat 2025).

EKLER

HARİTA 1: *Bursa Şehri Harita-yı Mufassalası*, (Subhi Bey Haritası), 1862, SALT Araştırma Arşivi.

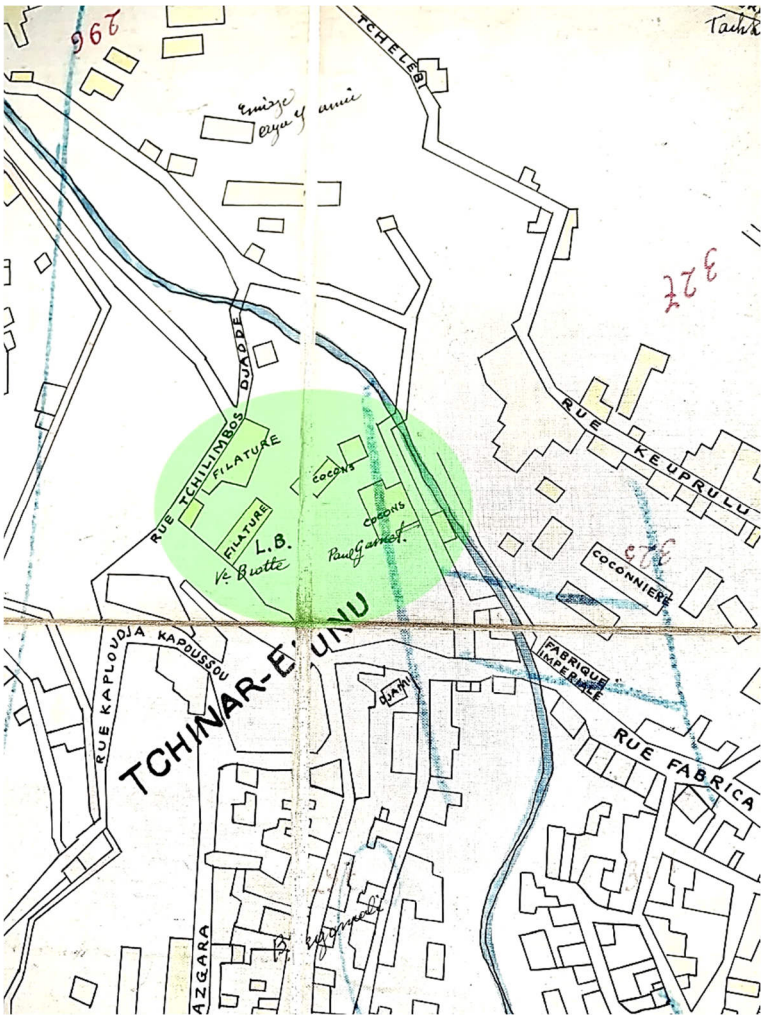

HARİTA 2: 1896-1906 arası çizildiği düşünülen 1/2000 ölçekli *Plan General de Brousse*'dan detay, Raif Kaplanoğlu Arşivi.

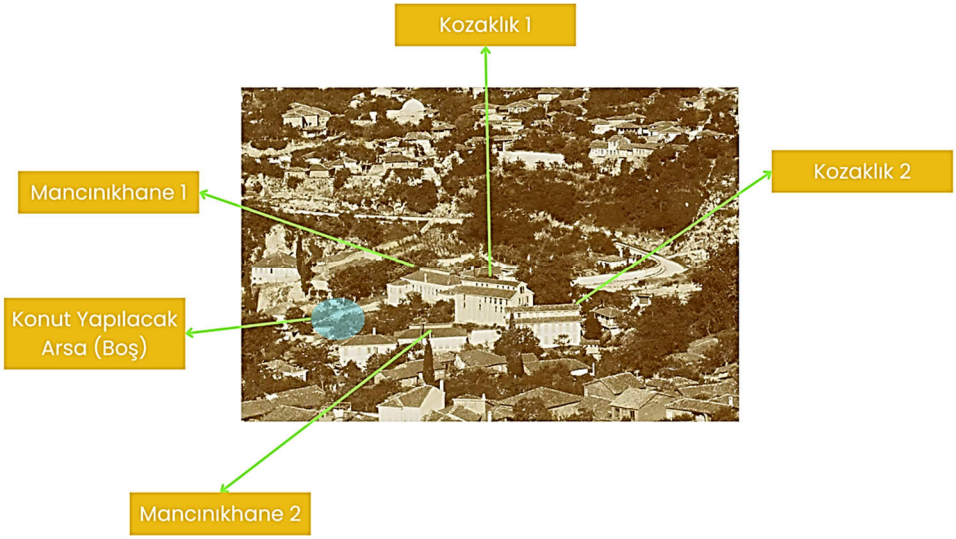

ŞEKİL 1: 1880'li yıllarda hazırlanmış *Chemin de Fer Moudania à Brousse* albümünden bir fotoğraf üzerine yapılmış açıklama (Haz. Agah Enes Yasa), Getty Araştırma Enstitüsü Arşivi.

RESİM 1: Alfred de Mousiter'in Çektiği 1862 Tarihli Fotoğraf, Yayımlayan: Fotoatlas.net, Orijinal Kaynak: Getty Araştırma Enstitüsü Arşivi.

RESİM 2: Romangalle'ın Silkor Fabrikalarını Gösteren Reklam İlanı, *Bursa İl Yıllığı*, Haz. Sedad (Ataman), Bursa: Bursa Belediyesi Neşriyatı, 1934.

RESİM 3: 50'li yaşlarındayken Marcel Romangalle, Ömer Tuncer Koleksiyonu.

RESİM 4: Bursa Latin-Katolik Mezarlığı'ndaki Henri Pirjantz'ın (1850-1911) ve Henriette Romangalle'ın (1913) mezartaşı, İsmail Yaşayanlar Arşivi.

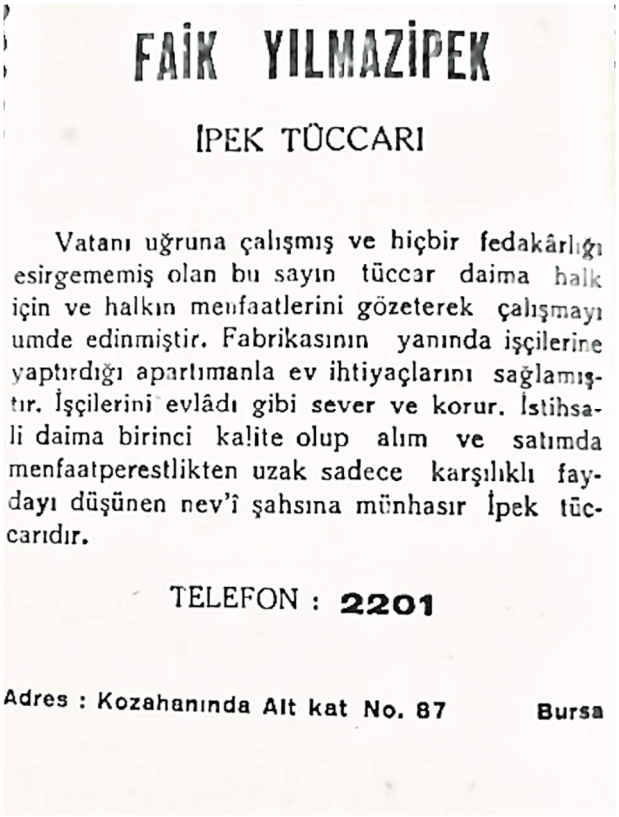

FAİK YILMAZİPEK

İPEK TÜCCARI

Vatanı uğruna çalışmış ve hiçbir fedakârlığı esirgememiş olan bu sayın tüccar daima halk için ve halkın menfaatlerini gözeterek çalışmayı umde edinmiştir. Fabrikasının yanında işçilerine yaptırdığı apartımanla ev ihtiyaçlarını sağlamıştır. İşçilerini evlâdı gibi sever ve korur. İstihsali daima birinci kalite olup alım ve satımda menfaatperestlikten uzak sadece karşılıklı faydayı düşünen nev'î şahsına münhasır İpek tüccarıdır.

TELEFON : 2201

Adres : Kozahanında Alt kat No. 87 Bursa

RESİM 5: Faik Yılmazipek'in mizacını ön plana çıkartan bir reklam ilanı, *Cumhuriyet Devrinde Bursa İçin Yazılmış Şiirler,* Ed. Rüknettin Akbulut, Bursa: Emek Basımevi, 1948 (Uğur Ozan Özen'e teşekkürler).

Faik İki Kolsuz

Ve Biraderleri

Yılmaz İpek, Büküm ve kumaş Fabrikaları

Yazıhane: Koza han No 87

Telefon : 8

Fab[illegible]diye Demirkapı

An die Direktion der

RESİM 6: Antetinde Faik İki Kolsuz ve Biraderleri yazan zarf, Agah Enes Yasa Koleksiyonu.

RESİM 7: 1939 Yılına ait Hava Fotoğrafından Fabrika Alanı Detayı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi.

RESİM 8: 1920'li yıllara ait bir fotoğrafta mancınıkhane, kozaklık ve konut detayı, Uğur Cavaç Koleksiyonu.

RESİM 9: 1990'lı yıllarda terk edilmiş fabrika yapıları, wowturkey.com

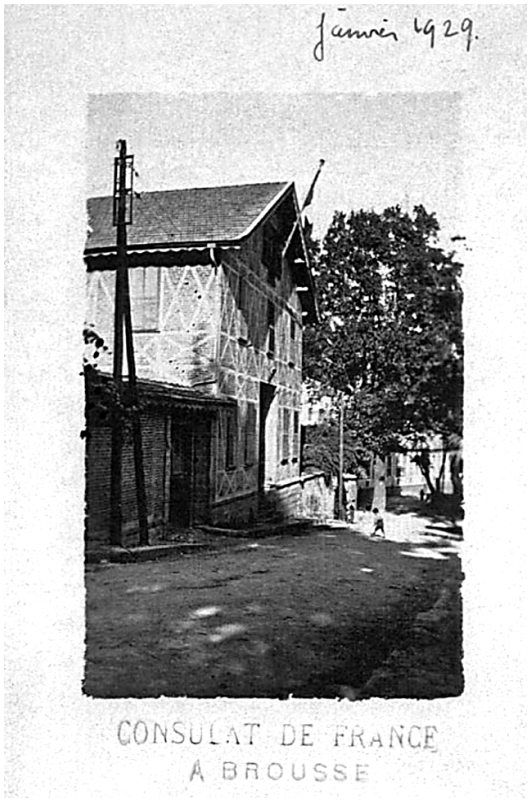

RESİM 10: "Janvier (Ocak), 1929" başlıklı konut yapısının konsolosluk olarak kullanıldığını gösteren Fransız bayrağı detaylı kart, anonim.